

**Onderstaande teksten zijn te vinden op de informatieborden op de Meschertoren.**

**De informatie beschrijft wat er vanuit de verschillende windrichtingen vanaf de toren kan worden waargenomen.**

=====

#### **ZUID en ZUID-WEST:**

##### **Dalhem**

Toen rond 1100 de macht van 's-Gravenvoeren afbrokkelde, verhuisden het gezag en de gouwgraaf naar Dalhem. Deze plaats, met zijn strategisch gelegen hoogteburcht, werd het centrum van een klein vorstendom, het Land van Dalhem. In 1244 krijgt de hertog van Brabant het hier voor het zeggen. Dalhem vormde onder Brabantse heerschappij samen met 's-Hertogenrade en Valkenburg de Landen van Overmaas.

##### **Berneau / Berne**

Berneau maakte oorspronkelijk deel uit van het gebied dat vanuit Voeren bestuurd werd. Later geraakte het aan het kapittel van Sint-Servaas in Maastricht. Het werd een van de zogenaamde elf banken van Sint-Servaas. Daarom kwam er ook een aan Sint-Servatius gewijde kerk in Berneau.

##### **Visé / Wezet**

Visé is een belangrijke plaats aan de Maas, waar al duizenden jaren bewoning is. De naam Visé wordt verklaard uit een samentrekking van het Latijnse 'via' en 'situs': (oversteek)plaats gelegen langs de weg, de weg van Tongeren naar Aken. Visé zou van Karel de Grote het marktrecht hebben gekregen en het recht om eigen munten te slaan. Daardoor groeide de plaats in de 9e eeuw uit tot een belangrijke overslagplaats bekend om zijn voorjaarsmarkten. Ook de geschiedenis van de St.-Martinuskerk gaat terug op de Karolingische tijd. In 881 richtten de Noormannen in deze omgeving, en ook in Visé, grote verwoestingen aan. In 1310 kwam Visé in handen van de Luikse prinsbisschoppen; het stadje kreeg binnen het prinsbisdom de belangrijke status van Goede Stad (Bonne Ville). In 1330 werd Visé versterkt en ommuurd. In 1338 werd de Sint-Martinuskerk overgedragen aan de kanunniken uit Celles, die de relieken van de 7e-eeuwse heilige Hadelinus meebrachten. De hooggelegen kerk is - samen met het peervormige dak van het stadhuis - ook nu nog bepalend voor het aanzicht van de stad.

##### **Industriële bedrijvigheid**

In de 14e eeuw werd in het Maasdal steenkool ontdekt. Samen met ijzererts vormde deze grondstof de basis voor een enorme industriële groei, die zich in het bijzonder in de 19e eeuw manifesteerde. Luik maakte naam met de staalindustrie, met steenkolen- mijnen en glas- en wapenproductie. Deze explosie van industriële activiteit slokte het Maasdal ten noorden en zuiden van de stad volledig op. De

mijnsteenbergen - hopen afval van de steenkoolmijnen - op het plateau, onder meer te Blegny, zijn zeer zichtbare herinneringen aan het industrieel verleden van de stad en haar omstreken. Inmiddels heeft de industrie het moeilijk en is Luik op zoek naar een nieuwe identiteit.

## **Moelingen**

In het meest westelijk deel van de gemeente Voeren ligt Moelingen (Mouland). Dit dorp ligt aan het riviertje de Berwijn, dat uitmondt in de Maas. Op die strategische plek lag het kasteel van de heren van Elven. Dit kasteel werd in 1634 door de Spanjaarden verbouwd tot een fort met robuuste bastions en diende als uitvalsbasis voor de belegering van het in 1632 door de Republiek ingenomen Maastricht. Het fort was bekend onder de naam Navagne. Het werd herhaaldelijk ontmanteld, geslecht en weer opgebouwd.

Moelingen maakte deel uit van het graafschap Voeren, dat na 1100 onder het Land van Dalhem zou gaan vallen. De kerktoeren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk stamt uit de 12e eeuw. Moelingen is - evenals Berneau, Warsage en Visé - in augustus 1914 door de binnentrekkende Duitse troepen volledig platgebrand.

## **Land van Herve**

We kijken links uit over het Land van Herve. Dit is een landelijk gebleven streek; het landschap, met zijn hoger gelegen plateaus en de in de kalksteen uitgesleten beek- en rivierdalen, lijkt op dat van Zuid-Limburg. Het vruchtbare, heuvelachtige land levert de bekende zachte 'stinkkaas' en appel- en perenstroop.

In deze streek lag eertijds het graafschap Dalhem. De plaats Aubel, die tegenwoordig een regionale centrumfunctie vervult, viel onder dit graafschap. In 1630 verwierf de plaats het marktrecht. Om die markt staat Aubel nog steeds bekend.

## **Luik**

In het Maasdal ligt prominent de stad Luik, hoofdstad van de gelijknamige provincie. Hoewel er al lang voordien bewoning was, zou Luik pas belangrijk worden nadat de Maastrichtse bisschop Lambertus er in 705 vermoord was. Zijn opvolger Hubertus bracht daarop, samen met de stoffelijke resten van Lambertus, de bisschopszetel naar Luik. De stad kwam tot grote bloei onder de prins-bisschoppen, prelaten met zowel geestelijke als wereldlijke macht; onder hen zag Luik kans om eeuwenlang een grote mate van zelfstandigheid te behouden. In de stad zetelt nog steeds een bisschop. De agglomeratie Luik heeft ongeveer 600.000 inwoners.

## **Mesch**

Mesch is het meest zuidelijk gelegen dorp van Nederland. Met de Meschermolen, de Laathof en Op den Driesch herbergt het enkele indrukwekkende carréboerderijen. Door het dorpje stroomt de Voer. Mesch viel eeuwenlang onder het Mariastift van Aken. De kerk van Mesch is een waarschijnlijk uit de 10e eeuw daterend zaalkerkje gewijd aan Sint-Pancratius. In de noordelijke buitenmuur is nog zeer oud visgraat-metselwerk aanwezig. Het gotische koor van de kerk met spitsboogvensters stamt uit

de 15e eeuw. In 1876 stortte de oude toren van de kerk in. Bij de herbouw werd de kerk vergroot.

## **WEST :**

### **Stichtingen vanuit Breust en Eijsden**

De beide plaatsen Breust en Eijsden zijn verantwoordelijk voor een aantal stichtingen. van nieuwe gemeenschappen. In de Middeleeuwen maakten onder meer verbeteringen aan de ploeg en betere bemesting het mogelijk meer grond in cultuur te brengen. Dat was ook nodig, want de bevolking nam in omvang toe. De stichtingen vanuit de dalgemeenschappen vonden in twee fasen plaats. Eerst werden de in de nabijheid gelegen gronden gekoloniseerd. Zo zorgden Eijsden en Breust voor de stichting van Hoog- en Laag Caestert, terwijl vanuit Breust het dorp Maarland werd gesticht. Toen er in het dal geen gronden meer beschikbaar waren, maakte men de stap naar het plateau.

### **Karolingisch verdrag te Eijsden**

Karel de Grote vestigde een immens West-Europees rijk. Hij had zijn machtscentrum vlakbij, in Aken. In de Karolingische tijd was het Maasdal tussen Luik en Maastricht van groot belang. Hier lagen meerdere koninklijke residenties, zogeheten paltsen. Onder Karels zoon Lodewijk de Vrome werd het rijk in 840 in drieën verdeeld onder de kleinzonen. Dit leidde tot onderlinge spanningen en successieperikelen, die men probeerde bij te leggen door middel van verdragen. In 847 en 851 kwamen de koningen met hun gevolg deze kant op en sloten in Meerssen twee verdragen. De nalatenschap van keizer Lotharius II werd - met het Verdrag van Meerssen uit 870 - in Eijsden geregeld: Lodewijk de Duitser verbleef met zijn hofhouding in de palts te Meerssen en Karel de Kale in de palts te Herstal bij Luik. Zij ontmoetten elkaar halverwege in Eijsden ('Aspide' in de bronnen). Acht jaar later bevestigden de zonen van de beide vorsten, Lodewijk de Jonge en Lodewijk de Stamelaar, de grote lijnen van dit verdrag te 's-Gravenvoeren; deze koninklijke ontmoeting van 878 zou de geschiedenis ingaan als het Verdrag van Voeren.

### **Eijsden en Breust**

Aan de oevers van de Maas onder Maastricht ontstonden in de 9e en 10e eeuw twee dicht bijeen gelegen nederzettingen, Eijsden en Breust. In Breust verrees een kunstmatige heuvel voor een 'kasteel'. Beide kernen hadden een kerk, in Breust ter ere van Sint-Martinus en in Eijsden is Christina de patroonheilige. Breust en Eijsden groeiden in de loop der tijd aaneen, maar zouden nog lange tijd - tot de inval van de Fransen in 1794 - een eigen koers varen. Breust was een vrije rijksheerlijkheid en tot 1828 een zelfstandige gemeente, terwijl Eijsden in 1661 aan de Republiek der Nederlanden kwam. Daarop kwam er in Eijsden een protestants bestuur. De Maasvaart was zeer winstgevend; aan 't Bat was een overslagplaats van goederen. Dit leidde tot de komst van rijke Hollandse en Joodse zakenlieden. In de 19e eeuw kwam de fruitteelt tot bloei, terwijl met de vestiging van de Zinkwitfabriek de industrie zijn intrede deed.

## **NOORD:**

### **Rijckholt**

Rijckholt is altijd een zeer klein, maar onafhankelijk gebied geweest, een heerlijkheid onder het bewind van eigen adellijke heren. De grote toren van het kasteel stamt uit de 14e eeuw. Het huidige landhuis is eind 17e eeuw gebouwd door kasteelheer De Bounam.

### **Gronsveld**

Het dorp Gronsveld ('Grueles') wordt in de 11e eeuw voor het eerst vermeld. Kerk en kasteel duiken in 13e-eeuwse documenten op. De oudste delen van de mergelstenen toren van de Gronsveldse St.-Martinuskerk stammen uit die tijd. De kerk was een zelfstandige parochiekerk, die onder de heer van Gronsveld viel. Deze laatste bewoonde een goed verdedigbaar kasteel met vier grote hoektorens. Het geslacht Van Gronsveld werd rond 1450 opgevolgd door de Gelderse familie Van Bronckhorst Batenburg. Telgen van dit geslacht werden rijksgraven van het Duitse Rijk; daarmee werd Gronsveld een rijksgraafschap. Het kasteel raakte later ernstig in verval. In de 19e eeuw verrees ter plaatse een volledig nieuw landhuis in neogotische kasteelstijl. De bekende stenen torenmolen van Gronsveld, die rond 1620 is gebouwd, was een banmolen: de omwonenden waren verplicht hier hun graan te laten malen.

### **Oost-Maarland**

Het grondgebied van de voormalige gemeente Eijsden is tijdens de Middeleeuwen een lappendeken van diverse heerlijkheden. Maarland viel onder Breust, dat onder het kapittel van Sint-Martinus te Luik ressorteerde. Oost daarentegen was een heerlijkheid in het Land van Dalhem. De eigendomsrechten van Eijsden en Oost wissel den meermaals. Aanvankelijk werden deze kleine heerlijkheden bestuurd vanuit een grote hof of hoeve. Het kasteel Oost bestond oorspronkelijk uit een woontoren (13e of 14e eeuw). In de plaats Oost was echter iets bijzonders aan de hand: behalve deze woontoren bevonden zich in het gebied van de heerlijkheid nog een vijftal andere omgrachte gebouwen met bepaalde rechten, zogenaamde laathoven. Deze zijn alle verdwenen. De bekendste hiervan was de Kloppenburg.

## **NOORD-WEST**

### **Riemst**

Aan de overzijde van de Maas is nog een glimp van het Belgische Riemst te zien. Hier zijn zeer vroege sporen van menselijke aanwezigheid gevonden. Van de eerste boeren, de Bandkeramiekers, bijvoorbeeld, maar ook van de Romeinen en de Merovingen. Riemst lag dan ook strategisch op het kruispunt van de Romeinse Via Belgica, die liep van de Franse kust naar het Rijnland, en van de weg van Tongeren naar Nijmegen.

### **Maastricht**

Op de plek waar de rivier de Jeker in de Maas stroomt, is aan de voet van de Sint-Pietersberg Maastricht gesticht. De stad dankt zijn naam aan de Maas: Mosae Trajectum, oversteekplaats van de Maas, was de Latijnse naam van de nederzetting. In de eerste eeuw na Chr. bouwden de Romeinen een brug over de Maas ten behoeve van de Via Belgica, de belangrijke handelsroute tussen Boulogne-sur-Mer en Keulen. Tussen het Vrijthof en de brug ontstond een nederzetting. In de 4e eeuw zou door de legendari sche Sint-Servaas de bisschopszetel van Tongeren naar Maastricht zijn overgebracht. Sinds 1204 was Maastricht tweehurig; de soevereiniteit werd gedeeld door de prins-bisschop van Luik en de hertog van Brabant. In de 17e eeuw ontwikkelt Maastricht zich tot een belangrijke garnizoensstad met steeds wisselende heersers: Spanjaarden, Hollanders en Fransen.

### **Albertkanaal**

Om de Maas bevaarbaar te maken, heeft de mens ingegrepen. In 1850 al werd een kanaal tussen Luik en Maastricht aangelegd. In Nederland werd in 1934 het Julianakanaal tussen Borgharen en Maasbracht gegraven, zodat 'de Maas' tot Rotterdam te bevaren was. Om de positie van de haven van Antwerpen te versterken werd destijds in België gestreefd naar een verbinding tussen Maas en Schelde. Men besloot tot een 'tour de force': de aanleg van het Albertkanaal. Bij Ternaaien werd een kloof gegraven dwars door het Plateau van Caestert (de Sint-Pietersberg). Het kanaal ligt daar zestig meter diep tussen de mergelwanden in. De aanleg duurde van 1930 tot 1939. Bij Klein-Ternaaien ligt een sluis om het hoogteverschil van maar liefst 15 meter in waterstand te overbruggen.

### **De Maas**

De mens heeft zich al vroeg aan of nabij het water gevestigd. Aan weerszijden van de Maas zijn vele steden en dorpen ontstaan. De Maas is een regenrivier. Hierdoor kan de hoeveelheid afgevoerd water sterk variëren. In het bijzonder in het voorjaar, wanneer de sneeuw smelt, is de waterstand hoog. Dat kan enkele meters schelen met de lage stand tijdens een droge zomer. Bovendien werd ook nog eens Maaswater afgetapt voor de bevoeiing van landbouwgronden. Voor de bevaarbaarheid en het transport over de rivier waren deze wisselende waterstanden niet erg bevorderlijk.

### **Kalksteenwinning - ENCI**

Kalksteenwinning is heel oud. Al voor de Romeinse tijd werd gemalen kalk gebruikt als grondverbeteraar in de landbouw, en dat gebeurt nog steeds. Bekend zijn ook de talloze mergelgroeves, waaruit in deze streken blokken kalksteen werden gehaald die dienden als bouw materiaal. Uit de Sint-Pietersberg in Maastricht werd ook kalksteen gewonnen in dagbouw - dat wil zeggen bovengronds. De Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI) won sinds 1926 de kalksteen voor de productie van cement. Inmiddels is er in de berg een grote holle kies ontstaan: een groeve van 150 hectare. De kalksteen werd in grote ovens tot klinker gebrand om vervolgens te worden vermalen tot cement. In 2020 werd de productie stopgezet.

### **Krijtze**

Ooit, in de periode van het Laat Krijt - tussen 80 en 65 miljoen jaar geleden -, was Zuid-Limburg bedekt door een tropische zee. De bekendste bewoner van deze zee is waarschijnlijk de Mosasaurus, de maashagedis. Maar in de ondiepe kustwateren leefden ook ontelbare kalkrijke organismen, zoals schelpdieren, slakjes, eencellige diertjes, zeewieren en sponzen. De restanten van deze organismen hebben gezorgd voor een kalksediment van soms meer dan 100 meter dikte. Later werden delen van de aardkost opgetild en ontstonden bijvoorbeeld de Ardennen. Ook Limburg kwam veel hoger te liggen. Rivieren en beken sneden in de loop der jaren, eeuwen en millennia diepe dalen uit in het zachte kalkgesteente. Hierdoor ontstond het reliëf in het landschap. Zuid-Limburg is daarom niet zozeer een heuvellandschap, maar eerder een dallandschap: het reliëf is tot stand gekomen door erosie.

## NOORD\_OOST

### Kolonisatie van het plateau

De meeste gemeenschappen op het plateau zijn pas in de loop van de Middeleeuwen vanuit de nederzettingen in de rivierdalen gesticht. Nieuwe kennis en nieuwe technieken - de ijzeren ploeg, het systeem van vruchtwisseling - maakten een uitbreiding van het landbouwareaal mogelijk. Bovendien maakte bevolkingsgroei meer voedselproductie noodzakelijk. De combinatie van deze twee factoren, betere technologie en meer monden om te voeden, zette vanaf de 11e eeuw de dalbewoners aan tot ontginning van het plateau. Maar de gronden op het plateau lagen niet kant- en-klaar op het inzaaien en oogsten te wachten; ze waren bedekt met bos. En dat moest eerst worden gekapt. Geen wonder dat veel plaatsnamen op het plateau eindigen op -rade of -rode, zoals Herkenrade, Eckelrade, 't Rooth. 'Rade' en 'rode' zijn woordstammen die verwijzen naar het rooien van bomen ('roden' in het Duits). Holle wegen dienden veelal als verbinding tussen de dalen en het plateau.

### *Margraten*

Margraten is gesticht vanuit Gulpen. De plaats werd vaak aangeduid als 'Gulpen op de Berg'. De herkomst van de naam Margraten is niet duidelijk. Moeten we er ook en-rade in herkennen? Of gaat de benaming terug op Sancta Maria ad Gradus, oftewel Mariakerk op de berg?

Onder Margraten vielen de gehuchten Groot en Klein Welsden, 't Rooth en Termaar. Momenteel is het buurtschap 't Rooth gehalveerd ten gevolge van mergelwinning; hiertegen is verzet gerezen.

In 1944 kozen de Amerikanen een Margratense boerenakker als dodenakker voor Amerikaanse soldaten die in deze regio waren gesneuveld bij de bevrijding van Europa. De 30 meter hoge witte toren die de Netherlands American Cemetery and Memorial markeert, is duidelijk zichtbaar in het landschap.

Op de Amerikaanse Begraafplaats liggen, onder indrukwekkende rijen witte kruisen, nog 8.301 Amerikanen begraven die hun leven gaven voor onze vrijheid.

### Sint-Geertruid

Sint-Geertruid is in de 11<sup>e</sup> eeuw ontgonnen vanuit Breust. De plaats is vernoemd naar de heilige Gertrudis van Nijvel. In 1222 werd Sint-Geertruid een zelfstandige parochie. Het oude kerkje ligt op een verhoging. Van 1828 tot 1982 was St Geertruid

een zelfstandige gemeente waarvan ook Herkenrade, Bruisterbosch, Libeek en Moerslag deel uitmaakten. Herkenrade was een stichting vanuit Eijsden

### *Eckelrade*

Eckelrade is ontgonnen vanuit Gronsveld en deels vanuit Breust. Wellicht houdt de plaatsnaam verband met de oorspronkelijke aanwezigheid van eikenbos. Gronsveld houdt zeer lang zijn greep op Eckelrade. Totdat het dorp in 1845 een zelfstandige parochie werd, was het godshuis een hulpkerk van Gronsveld. Eckelrade was lange tijd deel van twee gemeenten: het noordelijk gedeelte hoorde bij Gronsveld, het zuidelijk deel van 1828 tot 1982 bij Sint-Geertruid.

## **PREHISTORIE**

### **Neanderthaler**

De oudste menselijke sporen in deze contreien zijn gevonden in het Maasdal, en wel in de Belvédèregroeve in Maastricht. Deze 250.000 jaar oude vondsten betreffen kamp- plaatsen met vuurstenen gebruiksvoorwerpen. De vondsten dateren uit een interglaciaal, een warmere periode tussen twee ijstijden. De gevonden voorwerpen zijn vervaardigd door voorgangers van de Neanderthaler en de Homo Sapiens. Deze mensachtigen waren nomaden die in kleine groepen leefden en zich voornamelijk voedden van de jacht, de visvangst en het verzamelen van vruchten, noten en knollen.

### **Neanderthaler - ijstijdmens**

Omstreeks 120.000 jaar geleden begon de laatste ijstijd, die met wat pieken en dalen, duurde tot rond 10.000 jaar geleden. Loofbomen verdwenen en daarvoor in de plaats kwamen koudebestendige mossen en heide. Dieren hadden een vacht nodig; de steppen hier werden dan ook bewoond door mammoeten, wolharige neushoorns, reuzenherten, bizonen en rendieren. Dit was de tijd van de gedrongen en gespierde Neanderthaler. Ook van deze mensensoort zijn sporen aangetroffen in de Maastrichtse Belvédèregroeve. Het betreft vuurstenen gebruiksvoorwerpen van ongeveer 80.000 jaar oud.

De Neanderthaler joeg vooral op rendieren, want die waren het minst gevaarlijk.

De dieren leverden vlees om te eten, huiden voor kleding en tenten, en daarnaast botten voor werktuigen. De mensen trokken in groepen achter de kudde aan. Gunstige locaties, zoals de Steenberg in Mesch, werden keer op keer bezocht.

### **Cro-Magnonmens-voorloper huidige mens**

Toen de laatste ijstijd ten einde liep werd de Neanderthaler verdrongen door de zogenaamde Cro-Magnonmens. Op de Steenberg te Mesch zijn kampementen en vuursteen- vondsten van deze mensensoort aangetroffen. Dit type mens, bekend van zijn grotschilderingen, is de directe voorloper van onze menssoort en had een vergelijkbaar uiterlijk. Hij was al langer aan een opmars bezig en 13.000 jaar geleden kwam hij onze streken verkennen. Ook de Cro-Magnonmens was een jager die de dieren op hun seizoenstrek volgde. Sporen van de tijdelijke kampementen van deze mensen vindt men vaak op hooggelegen plateaus die uitzicht bieden op de kuddes.

De Steenberg bood niet alleen zicht op de dalen van Maas en Voer, maar had het bijkomende voordeel dat in de nabijheid vuursteen kon worden gevonden voor de productie van messen, schrapers, pijlpunten en bijlen.

### **Weinig vondsten uit de Midden en Late Steentijd**

In het Zuid-Limburgse lössgebied zijn weinig vondsten gedaan uit de Midden en Late Steentijd. De noordelijker gelegen zandgronden lijken in deze periode meer in trek. De enige vondsten in deze omgeving betreffen kampementen die waren gelegen op de Steenberg en de Schelberg boven Mesch.

### **Eerste boeren**

In de Nieuwe Steentijd, vanaf 5300 v Chr., vindt er een revolutie plaats: de mens wordt boer. Hij trekt niet meer achter kuddes rendieren aan, maar vestigt zich op vruchtbare grond en bouwt een boerderij, zaait en oogst graan. Ook worden dieren getemd en gefokt. Deze leveren vlees, huiden, melk en wol. Voor de nieuwe leefwijze is ook huisraad nodig. Van klei werden potten gebakken, die vaak met geometrische patronen en lijnen gedecoreerd werden. Naar deze decoratiepatronen worden de eerste boeren Bandkeramiekers genoemd. Sporen van deze boeren zijn aangetroffen in de omgeving van Eijsden, Sint-Geertruid, Banholt en op de Steenberg in Mesch.